

Postanak i važnost Splitskih vrata

Ljubo Marčić, Split

Morska vrata su oni dijelovi mora, koji se nalaze između dva otoka (Sunda vrata), ili između kopna i otoka (Doverska vrata) ili pak između dva kontinenta (Beringova vrata). Pojedina su vrata kratka i uska (Bonifacio vrata), kratka i široka (Torresova vrata), zatim duga i uska (Magallanesova vrata), te duga i široka (Fukianska vrata). Još je velik broj morskih vrata po raznim oceanima i morima.

Naša je obala veoma razvedena. Uz poluotoke i mnogobrojne otoke, otočiće, hridi i grebene, velik je broj zaliva, draga, prirodnih luka i sidrišta. Među ove se uvuklo i nekoliko morskih vrata, koja su više manje važna za pomorsko-trgovački saobraćaj i privredni razvitak jednog dijela našeg primorja, a navlastito nekih većih i manjih primorskih gradova i mjesta. Tako se između Istre i otoka Cresa nalaze Vela vrata, koja spajaju Kvarner i Riječki zaliv. Srednja vrata se nalaze između otoka Cresa i Krka, te omogućuju prilaz iz Riječkog zaliva u Kvarnerić. Između otoka Krka i Prvića se nalaze Senjska vrata, koja vode iz Kvarnerića u Velebitski kanal. Kroz Paška vrata se ulazi u Paški zaliv, koji pruža i većim brodovima dobra sidrišta. U jugoistočnom uglu najjužnije uvalice pomenutog zaliva leži mjesto Pag. Ljubačka vrata spajaju južni dio Velebitskog kanala s Ljubačkim zalivom. Za privredni razvitak Splita

su od velike važnosti Splitska vrata, između otoka Brača i Šolte. Mali vratnik je između jugoistočnog kraja poluotoka Pelješca i otočića Olipe, a Veliki vratnik je između Olipa i Jakljana. Lopudska vrata se nalaze između otoka Šipana i Lopuda, a podesna su za prilaz Koločepskom kanalu. Između poluotoka Lapada i otoka Koločepa su Velika vrata, koja vode u Koločepski kanal i Gruž glavnu luku Dubrovnika.

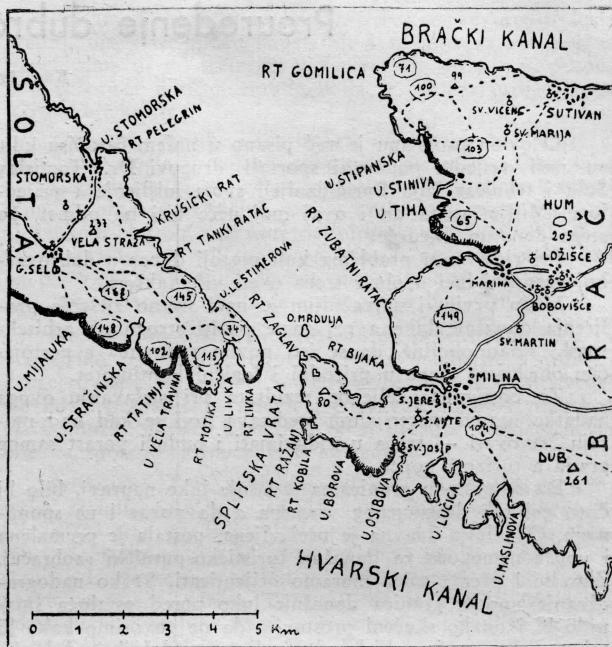
Sva su morska vrata na našoj obali nastala u davno geološko doba, kada ona nije bila nastanjena. Pojedina su vrata nastala zbog velikih tektonskih pukotina u zemaljskoj kori, a neka opet zbog djelovanja negdašnjih površinskih rijeka, pa i prodiranjem mora. Najviše su nastala zbog dugotrajnog djelovanja morskih sila, a u prvom redu valova. Morska vrata su na našoj obali ponajviše posljedica prodora kroz najtanje dijelove otoka. Na mjestu, gdje su danas morska vrata, tu je u vrlo dalekoj prošlosti bilo kopno s kamenim slojevima. To se razabire iz međašnjih obala današnjih morskih vrata, koje imaju kamene slojeve. Kao drugi dokaz, da su susjedne obale naših morskih vrata bile nekad spojene, dokazuje današnja dubina, odnosno pličina dotičnih vrata. Kao dokaz tome imamo Splitska vrata, između međašnjih obala otoka Brača i Šolte. Tu su vrata široka 800 m, i naj-

veća je dubina 28 m, a uz obalu je more plitko. Prema otvorenom moru dubine rastu veoma naglo: 44, 70, 87 m i više. Sa sjeverne strane, prema Splitu su dubine: 42, 48, 57 i 59 m. Prema tome je dubina u Splitskim vratima razmjerno mala prema dubinama Splitskog, Bračkog i Hvarskog kanala, te pučini Jadranskog mora. Zbog dugotrajnog djelovanja morskih sila, osobito valova, nastao je prodor kroz najtanji dio ovog negdašnjeg dugog otoka. Ovo je prvi dokaz, da su u vrlo dalekoj prošlosti otoci Brač i Šolta bili spojeni na svojim najtanjim dijelovima. Drugi je dokaz taj, što međašnje obale Brača i Šolte imaju kamene slojeve.

Naša su morska vrata bila u prastaro doba sasvim uska, ali su se uslijed jakih i neprestanih udara valova postepeno širila i tako dobila današnji izgled. Budući da su čitavo Hrvatsko primorje i obala Dalmacije podvrgnuti daljnjem razvoju, to su isto tako sva naša morska vrata, kao sastavni dio iste obale, podložna razvoju. Postepenim naseljavanjem naše obale, more je poslužilo kao važna saobraćajnica, i po jedina su morska vrata dobila veliko značenje, bilo u mirno ili ratno doba. U mirno doba su morska vrata služila za pomorski saobraćaj i trgovinu, a u ratno doba za obranu od neprijateljskog brodovlja. Iz naše je narodne historije poznato, da su se u ranije doba, kada je nekom gradu prijetila opasnost od neprijatelja, zatvarala vrata dotičnog grada. Tako je grad mogao duže vremena odolijevati neprijateljskoj sili. Isto tako su se nekoć zatvarala verigama neka naša vrata, gdje su prolazili bili sasvim uski. Verige (lanci) su priječile prolaz neprijateljskog brodovlja kroz sama vrata. Jedan takav primjer imamo u Boki Kotorskoj. Kad se naime iz Tivatskog zaliva ide brodom u Kotorski zaliv, prolazi se uskim tjesnacem, dugim 2,5 km. Preko najužeg dijela ovog tjesnaca bile su u 14. vijeku postavljene verige (lanci). Da bi se time spriječilo ulazak neprijateljskog brodovlja u Kotorski zaliv. Otada tjesnac nosi još i danas naziv »Verige«.

Ondje gdje zbog velike širine odnosnih vrata nije bilo moguće postaviti verige, tu su se na obalama dotičnih vrata grđile male utvrde radi obrane od neprijatelja. Takav slučaj imamo kod Splitskih vrata, jer su široka 800 m. Još se danas, s bračke strane Vrata, mogu vidjeti ostaci nekadašnjih malih utvrda. Tako se kod rta Zaglava nalaze ruševine neke stare utvrde, gdje su nekoć bili postavljeni topovi, koji su branili prilaz neprijateljskih brodova. Radi toga tamošnji stanovnici zovu tu utvrdi »Baterija«. Sjeverno od rta Zaglava 450 m. nalazi se izrovani otočić Mrdulja, kojemu je opseg skoro pola kilometra, a visok je 9 metara. Pokriven je kamenjem i slabom vegetacijom. Oko otočića su dubine od 14 do 49 m. Na Mrdulji se također nalazi ruševina neke stare četverouglaste kule. Za ono su doba ove dvije male utvrde bile od velike strateške važnosti. One su u 16. i 17. vijeku poslužile za vrijeme žestokih borbi između Mlečana i Turaka. Nakon sloma Mletačke republike (12. V. 1797.), spomenute su utvrde opet dobro poslužile za obranu prilikom ruske okupacije Brača u svibnju 1807. g. Kasnije su dvije francuske topovnjače napale jedan ruski brig, pa se kod Mrdulje bila razvila prava pomorska bitka. Utvrde su još odigrale ulogu u Napoleonovom doba, kad su Francuzi vladali Dalmacijom. Kada su Englezi 1811. g. napali naše otoke, i tada su spomenute utvrde dobro poslužile. Ove dvije stare utvrde danas su samo ruševine i historijske uspomene.

Splitskim vodama nazivlje se ono morsko područje, koje se prostire između kopna od rta Ploče do Makarske, te otoka Malog i Velikog Drvenika, Šolte i Brača. U ovo se područje ulazi s južne strane kroz Splitska vrata. Ona graniče na zapadu s poluotokom Livkom, na krajnjem jugoistoku otoka Šolte. Poluotok je nizak i obrastao je tamnim niskim grmljem. Na istoku Vrata graniče s najzapadnijim dijelom otoka Brača, između rtova Kobile i Zaglava. Ovaj se predjel otoka penje prema obrađenim i pošumljenim vrhovima, od kojih je najviši Zaglav 80 m nad morem. U Splitskim vratima bura duva vrlo žestoko, ali se zato veći brodovi mogu zakloniti uz zapadnu obalu Brača, koja obiluje dobrim sidrištima. Luka Milna, uvale Bobovišće i Stipanska. Radi orijentacije prolaza brodovima i sigurnosti noćne plovidbe kroz Splitska vrata, postavljena su dva svjetionika. Na međašnjoj obali Brača, na rtu Ražanj, 36 m od mora, postavljen je 1875. g. istoimeni svjetionik. To je kamena četverokutna kula u prizemnu kuću za stan svje-

tioničara. Visina svijetla nad morskom površinom je 17 m, a domet istog je 10 Nm. Na jugoistočnom rtu Šolte, na poluotoku Livki je postavljeno 1909. g. istoimeno obalno svjetlo. To je crvena cilindrična kula na bijeloj kamenoj kućici. Visina svijetla nad morskom površinom je 11,3 m, a domet istog je 10 Nm. U tamnim noćima su ova dva svjetla jedini putokaz svim pomorcima na Splitskim vratima.

Uzmemo li na pr. Dioklecijanovu palaču u Splitu, koja ima oblik četverokuta, a na sredini svakog pobočnog zida t zv. vrata: Porta Aurea (zlatna), Argentea (srebrena), Ferrea (željezna) i Aenea (bakrena). Kroz ta vrata prolazi dnevno veliko mnoštvo naroda u oba smjera, a najviše kroz željezna i srebrena vrata. Ali ta vrata nisu za Split tako važna, kao što su važna Splitska vrata između Brača i Šolte. To su njegova izlazna vrata, kroz koja prolaze naši i strani brodovi s raznovrsnim teretom i putnicima na putu u daleki prekomorski svijet i obratno. Ta mu vrata otvaraju veću mogućnost razvoja u široki svijet. Zato su ona od velike važnosti za privredni i kulturni razvitak Splita.

Upotrebljena literatura:

- 1) Rubić Dr. Ivo: Kod Splitskih vrata — Naš mornar — Split 1938.
- 2) Rubić Dr. Ivo: Naši otoci na Jadranu — Split 1952.
- 3) Hektorović Petar: Ribanje i ribarsko prigovaranje — Zagreb 1951.
- 4) De Amicis Edmondo: Spagna — Firenze 1883. i druga manja djela i članci.

